

УДК 821.111(73)'06–31.09(092)
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.2.2/17>

Козубенко Л. М.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ВПЛИВ БІОГРАФІЇ ПИСЬМЕННИКА НА ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ ГЕРОЇВ У РОМАНІ В. СТАЙРОНА «ВИБІР СОФІ»

У статті розглядається проблема впливу біографії письменника на формування свідомості героїв у романі В. Стайрона «Вибір Софі». Звертається увага на те, що практично вся творчість В. Стайрона просякнута елементами автобіографічності.

Одним з творів, де найбільш яскраво виявляється проблема автобіографізму, і де сам В. Стайрон не вказує на присутність свого «я» в творі, є роман «Вибір Софі», що дозволяє провести паралелі між світосприйняттям життєвої та художньої позиції автора та образом головного героя твору Стінго. У художньо-образній площині тексту автобіографізм проектує ототожнення автора та героя.

Слід звернути увагу саме на те, що роман «Вибір Софі» розглядається не суто як літературний жанр автобіографії, одним з головних героїв якого є сам автор, а як традиційний твір, де центральними художніми категоріями залишаються сюжет і характери з елементами автобіографізму. Так, для характеристики образу молодого Стінго використовуються жанри щоденникових записів та епістолярій, що допомагають відтворенню надзвичайної вразливості, емоційності та водночас недосвідченості цієї особистості. Експліцитними жанровими проявами особи стають документалізовані нариси та використання жанру есеїстичних роздумів з відповідною риторикою, прямими зверненнями до читача, цитуванням інших авторів тощо. Отже, двоїстість природи голосу, що наратує, та своєрідне напруження між двома образами наратора сприяють подвійній впливовості тексту роману на свідомість читача: на рівні почуттів і на рівні розуму.

Тобто цей твір не можна назвати цілком автобіографічним та фактографічним, тому доречніше називати його таким, що висвітлює лише окремі факти життя автора. Цю стратегію автор втілює за допомогою авторської лінії першої стратегії, а саме через образ Стінго.

Ускладнена функція голосу наратора зумовлює подвійний характер самої особи: молодого Стінго та дорослого Стінго. Хоча деякі критики вважають, що ці два голоси розрізняються лише умовно, важливо наголосити на розбіжності двох «я» головного героя як на функціональному, так і на формальному рівні. Голос 22-річного, романтичного та запального Стінго необхідний письменникові як певний тип сприймаючої свідомості, чутливої, уважної, захопленої, здатної до відтворення емоційної напруги автентичної розповіді Софі. Голос дорослого наратора звучить більш помірковано, виконуючи функцію узагальнення, упорядкування і осмислення того серйозного та складного матеріалу, який молодий Стінго ще не в змозі усвідомити належним чином. Таким чином В. Стайрон, можливо підсвідомо проводить паралелі між своєю творчою свідомістю та свідомістю Стінго, узагальнює та робить висновок про своє творче зростання.

Ключові слова: вплив, біографія, формування, свідомість, письменник, герой, роман, особистість, творчість.

Постановка проблеми. Поява різноманітних художніх біографій привертає увагу багатьох дослідників цього жанру документалістики. Як результат, активним чином вивчаються різні аспекти художньо-біографічної прози, зокрема: специфіка художньої біографії, її жанрово-стильові особливості, а також аналізується творча спадщина митців. Однак сучасні літературознавці та критики досі не встигають всебічно дослідити

художньо-біографічні твори, які з'являються у останній час.

Практично вся творчість В. Стайрона просякнута елементами автобіографічності. Говорячи про застосування психоаналітичної методики до аналізу текстів В. Стайрона, не можна не згадати про фігуру самого автора, що вимальовується у дискурсі його творчості. Враховуючи цінність романістики митця та його значний внесок у роз-

виток зарубіжної літературної класики, виникла потреба детальніше розглянути проблему впливу біографії письменника на формування свідомості героїв у романі «Вибір Софі».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явища автобіографічності романів В. Стайрона досліджував біограф та друг автора Дж. Вест [11], Дж. Гарднер [5], І. Хасан [6], Л. Рубін [9]. Творчість В. Стайрона аналізували Т. Денисова [1] та Т. Мараховська [2], розглядаючи різні аспекти романної творчості автора. Зокрема, Т. Мараховська в центрі уваги свого дослідження поставила проблему «двоїстості» характерів. Дійсно, вся творчість письменника з широким інкорпоруванням ним автобіографічного матеріалу є нібито спробою В. Стайрона зрозуміти себе, виявити мотиви власних страждань.

Однак, попри наявність певної кількості праць, присвячених цій темі, в сучасному літературознавстві і критиці все ще бракує досліджень, які б детально розкривали проблему впливу біографії митця на формування свідомості героїв у романі В. Стайрона «Вибір Софі».

Постановка завдання. Відтак, нашим завданням є дослідити вплив біографії письменника на формування свідомості героїв у романі В. Стайрона «Вибір Софі».

Виклад основного матеріалу. Одним з творів, де найбільш яскраво виявляється проблема автобіографізму, і де сам В. Стайрон не вказує на присутність свого «я» в творі, є роман «Вибір Софі», що дозволяє провести паралелі між світосприйняттям життєвої та художньої позиції автора та образом головного героя твору Стінго. У художньо-образній площині тексту автобіографізм проектує ототожнення автора та героя.

Слід звернути увагу саме на те, що роман «Вибір Софі» розглядається не суто як літературний жанр автобіографії, одним з головних героїв якого є сам автор, а як традиційний твір, де центральними художніми категоріями залишаються сюжет і характери з елементами автобіографізму. Основу автобіографістики складають, окрім автобіографії, мемуари (спогади), щоденники, частково й листування, а також автобіографічні художні твори. Усі ці жанри можна об'єднати під терміном «автобіографізм», що означає наявність у творі фактів з особистого життя автора. Так, для характеристики образу молодого Стінго використовуються жанри щоденникових записів та епістолярій, що допомагають відтворенню надзвичайної вразливості, емоційності та водночас недосвідченості цієї особистості. Експліцитними жанровими

проявами особи стають документалізовані нариси та використання жанру есеїстичних роздумів з відповідною риторикою, прямими зверненнями до читача, цитуванням інших авторів тощо. Отже, двоїстість природи голосу, що наратує, та своєрідне напруження між двома образами наратора сприяють подвійній впливовості тексту роману на свідомість читача: на рівні почуттів і на рівні розуму.

Тобто цей твір не можна назвати цілком автобіографічним та фактографічним, тому доречніше називати його таким, що висвітлює лише окремі факти життя автора. Цю стратегію автор втілює за допомогою авторської лінії першої стратегії, а саме через образ Стінго.

Ускладнена функція голосу наратора зумовлює подвійний характер самої особи: молодого Стінго та дорослого Стінго. Хоча деякі критики вважають, що ці два голоси розрізняються лише умовно, важливо наголосити на розбіжності двох «я» головного героя як на функціональному, так і на формальному рівні. Голос 22-річного, романтичного та запального Стінго необхідний письменникові як певний тип сприймаючої свідомості, чутливої, уважної, захопленої, здатної до відтворення емоційної напруги автентичної розповіді Софі. Голос дорослого наратора звучить більш помірковано, виконуючи функцію узагальнення, упорядкування і осмислення того серйозного та складного матеріалу, який молодий Стінго ще не в змозі усвідомити належним чином. Таким чином В. Стайрон, можливо підсвідомо проводить паралелі між своєю творчою свідомістю та свідомістю Стінго, узагальнює та робить висновок про своє творче зростання.

Основним атрибутом образу Стінго, що має значення для вираження обох його «я» (молодого та дорослого), є автобіографічність. По-перше, Стінго, як і сам Стайрон південець, і хоча сам автор не відносить себе до південної школи письменників, все ж «кожен письменник, хто зростав на Півдні, напевне, дихав його драматичною, емоційною атмосферою» [8, с. 167]. По-друге, ім'я героя, що є алюзією до юнацького прізвища В. Стайрона «Стінкі» (Stinky), його робота в Макгроу Хілл, що була його першою і останньою спробою заробляти на життя не літературною діяльністю, навіть образи співробітників цього гіганта видавничої промисловості та написання автобіографічної книги – все це факти власної біографії Стайрона. До того ж, письменник певний період жив у Брукліні у мебльованих кімнатах, де зустрів чарівну жінку Софі, що була колишнім в'язнем Освенціму.

Одночасно буде точніше охарактеризувати образ молодого Стінго як не повністю автобіографічний, оскільки не всі моменти, які герой розповідає про себе, збігаються з біографією автора. За твердженням дослідниці творчості письменника Т. А. Мараховської: «Стайрон ніколи не розмовляв з Софі і не був знайомий з її коханцем, як не було історій з Леслі та Мері-Еліс» [2, с. 159]. Таким чином, реальні факти та вимисел змішуються в образі Стінго, що надає змогу бачити його водночас і як В. Стайрона, і як не В. Стайрона. Як пише про це Дж. Вест, «Стінго, здається, існує у паралельному, але незалежному всесвіті, такому, що віддзеркалює наш власний точно, але не ідентично» [11, с. 413]. Літературна гра автора з автобіографічністю наратора слугувала багатofункціональним художнім засобом. Приписуючи молодому Стінго риси власної біографії, В. Стайрон намагався створити ефект інтимності, а отже, й достовірності, які є характерними для цього типу оповіді. Це було важливо для письменника, оскільки він вирішив писати про події, до яких не мав прямого відношення, і тому йому потрібно було створити переконливого наратора, який «дає читачеві відчуття довіри, коли оповідь представляє події фікціональні» [4, с. 2].

Атрибут автобіографічності став надзвичайно важливим і для виконання основної функції голосу дорослого наратора – інтерпретації історії Софі через призму особистого досвіду героїні, вносячи її в більш широкі контексти. Таким чином, завдяки елементу автобіографічності автор зміг помістити роман «Вибір Софі» в ширший контекст своєї творчості, що додавало твору додаткової змістовної глибини. Так, молодий Стінго працює над своєю першою книгою про 12-річного хлопчика, що втратив свою матір, чиї почуття є аллюзією до почуттів самого автора, що пережив те ж саме в цьому ж віці; так молодий наратор у період знайомства із Софі працює над твором «Під владою ночі» (*Inheritance of Night*) – такою була робоча назва першого роману В. Стайрона «Зійди в п'ятьм», а вже старший Стінго є автором роману «Це палаюче листя» (*These Blazing Leaves*) про повстання Ната Тернера. Такі аллюзії представляють свідоме прагнення письменника у постмодерній манері представити у романі «Вибір Софі» всю свою творчість у вигляді своєрідного метароману, частини якого відтінюють та висвітлюють значення одна одної. Так, наприклад, ідейна концепція роману «Визнання Ната Тернера» та історія громадського резонансу на нього допомагають В. Стайрону наголосити важливі аспекти роману

«Вибір Софі». Перш за все, обидва твори затверджують право митця писати на будь-яку тему, не зважаючи на напади опонентів, які стверджували, що В. Стайрон не мав права писати про Аушвіц, як свого часу йому закидали, що він не мав права говорити від особи чорношкірого раба. Як і у випадку з повстанням Ната Тернера, у творі про Аушвіц В. Стайрон намагається зруйнувати стереотипне сприйняття відомих історичних подій. У «Вибір Софі» письменник піддає критиці одні з найнебезпечніших, на його думку, поглядів на події Другої світової війни – сталі уявлення про те, що концентраційні табори – це трагедія суто єврейського народу, а вся німецька нація має нести відповідальність за зло нацизму.

Автобіографічність голосу наратора дозволила В. Стайрону також подати свій твір у контексті документальної літератури, яка стосується Другої Світової війни загалом та концтаборів зокрема. Роздумуючи над життєвою історією Софі, дорослий Стінго прочитує велику кількість тематичної літератури – спогадів учасників, наукових досліджень, творів філософського характеру. Так, у текст роману входять безпосередньо прізвища авторів та назви книжок, якими користувався письменник під час його створення: спогади Р. Гесса у книжці «Концентраційний табір Освенцім очима СС», біографія Р. Гесса польського автора Єжі Равіча, який сам був в'язнем Освенціму, книжки Сімони Вейль, Ханни Арендт, Джорджа Стейнера, Тадеуша Боровського, Жан-Франсуа Сейнера, Ольги Ленг'єл, Андре Шварта-Барта, Елі Візеля, Бруно Беттлхейма, Ежена Коена та Річарда Рубінштейна. Крім того, вводячи в текстуальний вжиток не тільки назви, а й уривки з цих джерел та подаючи власні коментарі до них, на сторінках свого роману В. Стайрон відтворює дискусію, яка після війни розгорнулася навколо проблеми усвідомлення такого страшного досвіду людства як концентраційні табори.

В тексті згадуються не лише документальні книжки, що викривають жорстокість війни, а й художні надбання американських авторів, які із захопленням читає Софі у США. Це твори «Манхеттен» Дж. Дос Пассоса, «Прощай, зброе» Е. Гемінгвея, «Американська трагедія» Т. Драйзера, «Про час і про річку», «Подивись на свій дім, Ангеле» Т. Вулфа, які, вводячи своєрідний підтекст, кожен по-своєму деміфологізують «американську мрію». Це допомагає більш детально ознайомитись із літературними смаками автора.

Ще однією яскравою рисою образу молодого Стінго, яка викликає найбільше обговорень у кри-

тичний літературі, є сексуальна одержимість героя через його незайманість. В тексті наводяться його еротичні сні та фантазії, іронічно описуються страждання, що спричиняються любовними іграми Софі та Натана. Розглядаються невдалі романтичні пригоди, при цьому сам наратор прямо зазначає, що цей матеріал вводиться в текст лише для того, щоб відобразити психічний стан сприймаючої свідомості. На це вказують і деякі критики, вважаючи, що сексуальна тема тут виконує додаткову функцію нагнітання атмосфери та напруження читача [10, с. 14]. Інші, як, наприклад, В. Хіз, взагалі не сприймають легковажності страждань героя, називаючи «його визнання «низькою комедією» на фоні справжньої трагедії Софі» [7, с. 537]. А. Р. Татт зауважує, що «на автобіографічному рівні «Вибір Софі» так і не може визначитися, чи він є пікарескною сексуальною комедією, – пікарескний (ісп. *рісаго* – шахрай) – чи серйозним *Kunstlerroman*-ом, що співвідносить сексуальне блокування Стінго з його письменницьким стопором» [10, с. 577]. Тобто, за дослідженнями Дж. Веста, В. Хіза та Р. Татта, можна зробити висновок, що автор мав намір показати еволюцію свого творчого «я» крізь образну систему головного героя Стінго, та окремі елементи його життя. Змальовуючи нервово невідновлених героїв, що страждають від свідомих та несвідомих страхів, відчуття провини, нерозуміння самих себе; вони часто марять уві сні та наяву, адже, як вважав З. Фройд, «світ фантазій та неспокійних сновидінь особливо властивий для людей з психічними розладами» [3, с. 239], В. Стайрон змальовує свій стан, адже як зазначалось вище, автор часто страждав від тяжких невротичних депресій та психічних розладів. Крім того, показуючи сексуальні переживання та баталії Стінго, автор ніяк не міг вказати на цілковиту автобіографічність цього образу, адже, можливо цим самим би рорзкрив найглибші таємниці свого особистого життя та спровокував би нову хвилю критичних статей.

Ще однією рисою автобіографічності твору є постійна присутність музичного супроводу. Як зазначає біограф В. Стайрона Дж. Вест: «Яскраві враження раннього дитинства Стайрона пов'язані з музикою, яка часто лунала в домі, адже мати майбутнього письменника була професійним музикантом. І взагалі – любов до прекрасного

була невід'ємною складовою життя цієї сім'ї» [11, с. 114]. Як життя автора, так і життя головних героїв його твору на різних етапах, переповнене не просто музичним супроводом, а постійними згадками класичних симфоній саме відомих композиторів. Слід звернути увагу, що, в цьому випадку зближуються образи Стайрона та його героїні. Музика є тією сутністю Софі, що була визначена з дитинства завдяки впливу матері, професійної музикантки. Музика є засобом відродження духу Софі, так само, як засобом її покарання є те, що в неї відбирають можливість слухати музику, як це було в Освенцімі, і як це часто робить Натан у періоди їхніх сварок. Все своє життя Софі мріяла стати музикантом, але її прагненню не судилося реалізуватися: батько ламає свідомість доньки, замість музики пов'язавши її життя із мовою, що запобігає спроможності героїні досягти реалізації та ідентифікації її самості. Сприйняття Софі музики було подібне до сприйняття самого автора. Вона «була спроможна сприймати таємничу, зцілюючу силу В. А. Моцарта, цього надзвичайно видатного лікаря, тому що вже перші такти величної *Sinfonia Concertante* мі-бемоль мажор визвали у неї тремтіння справжнього захоплення» [12, с. 132]. Так, у розповіді героїні постійно звучить музика Р. Вагнера, що постійно супроводжується відверто зневажливими порівняннями: «пронизливі голоси мінізингерів ... немов стривожений курник на фоні труб, що грохочуть... виск тірольських співаків» [12, с. 303]. Саме ця музика час від часу пробивається поміж «хвацьких польок шумними німецькими дворовими пісеньками, йодлями, сльозливими виплесками із репертуарів берлінських кафе та мюзиклів» [12, с. 303]. Крім того, Софі та Натан постійно, ніби граючись, ставлять невеличкі п'єски та створюють власні м'юзикли з перевдяганнями та акторською грою; а образ Софі, що грає на фортепіано, уособлює образ матері-піаністки самого автора.

Висновки. Отже В. Стайрон у романі «Вибір Софі» майстерно представив всю свою творчість у вигляді своєрідного метароману, частини якого відтінюють та висвітлюють значення одна одної. Головним же творчим інструментарієм письменника стає самозаглиблення та нарація, які представляють суб'єктивність й «творення» реальності як постійний шлях пошуку істини та внутрішній діалог стайронівського дискурсу.

Список літератури:

1. Денисова Т. Н. Роман і романісти США XX століття. Київ: Дніпро, 1990. 363 с.
2. Мараховська Т. А. Проблема особистості в романах Вільяма Стайрона: автореферат дисертації ... кандидата філологічних наук: 10.01.04/ Дніпропетровський національний університет. Дніпропетровськ, 2005. 21 с.
3. Фройд З. Вступ до психоаналізу: Лекції зі вступу до психоаналізу з новими висновками. Київ: Основи, 1998. 709 с.
4. Arms V. M. An Interview with William Styron. *Contemporary Literature*. 1979. Vol. 20. № 1. P. 1–12.
5. Gardner J. A Novel of Evil. *The New York Times Book Review*. 1979. May, 29. P. 16–17.
6. Hassan I. Encounter with Necessity: Three Novels by Styron, Swados, and mailer // Hassan I. *Radical Innocence: Studies in the Contemporary American Novel*. Princeton, New Jersey: Princeton UP, 1971. P. 124–152.
7. Heath W. I. Stingo: The problem of Egotism in «Sophie's Choice». *The Southern Review*. 1984. Vol. 20. № 3 C. 528–545.
8. Holder A. Styron's Slave: The Confessions of Nat Turner. *South Atlantic Quarterly*. 1969. № 68 (Spring). P. 80–167.
9. Rubin L. The American South: The Continuity of self-Definition // *The American South: Portrait of Culture*. Washington: Voice of America Forum Series, 1980. P. 3–25.
10. Tutt R. Stingo's Complain: Styron and the Politics of Self-Parody. *Modern Fiction Studies*. 1988. № 34. P. 575–586.
11. West J. L. William Styron, A Life. New York: Random House, 1998. 508 p.
12. William Styron. *Sophie's Choice*. New York: Random House, 2004. 562 p.

Kozubenko L. M. THE INFLUENCE OF THE WRITER'S BIOGRAPHY ON THE FORMATION OF THE CONSCIOUSNESS OF THE CHARACTERS IN W. STEYRON'S NOVEL «SOPHIE'S CHOICE»

The article considers the problem of the influence of the writer's biography on the formation of the consciousness of the characters in W. Styron's novel "Sophie's Choice". Attention is drawn to the fact that practically all of W. Styron's work is permeated with elements of autobiography.

One of the works where the problem of autobiography is most clearly manifested, and where W. Styron himself does not indicate the presence of his "I" in the work, is the novel "Sophie's Choice", which allows us to draw parallels between the author's worldview, life and artistic position, and the image of the main character of the work Stingo. In the artistic and figurative plane of the text, autobiography projects the identification of the author and the hero.

It should be noted that the novel "Sophie's Choice" is considered not purely as a literary genre of autobiography, one of the main characters of which is the author himself, but as a traditional work, where the plot and characters with elements of autobiography remain the central artistic categories. Thus, to characterize the image of young Stingo, the genres of diary entries and epistolary writings are used, which help to recreate the extreme vulnerability, emotionality and at the same time inexperience of this personality. Explicit genre manifestations of the personality are documented essays and the use of the genre of essayistic reflections with appropriate rhetoric, direct appeals to the reader, quoting other authors, etc. Thus, the duality of the nature of the narrating voice and a kind of tension between the two images of the narrator contribute to the double influence of the novel's text on the reader's consciousness: at the level of feelings and at the level of reason.

That is, this work cannot be called completely autobiographical and factual, therefore it is more appropriate to call it one that highlights only individual facts of the author's life. The author implements this strategy using the author's line of the first strategy, namely through the image of Stingo.

The complex function of the narrator's voice determines the dual nature of the personality itself: young Stingo and adult Stingo. Although some critics believe that these two voices are only conditionally different, it is important to emphasize the divergence of the two "I" of the main character both on the functional and formal levels. The voice of the 22-year-old, romantic and hot-tempered Stingo is necessary for the writer as a certain type of perceiving consciousness, sensitive, attentive, enthusiastic, capable of reproducing the emotional tension of Sophie's authentic story. The voice of the adult narrator sounds more moderate, performing the function of generalizing, ordering and comprehending the serious and complex material that the young Stingo is not yet able to perceive properly. Thus, W. Styron, perhaps subconsciously drawing parallels between his creative consciousness and Stingo's consciousness, generalizes and draws a conclusion about his creative growth.

Key words: influence, biography, formation, consciousness, writer, hero, novel, personality, creativity.